

Jenot

- ni pies, ni borsuk

Jenot – drapieżnik z Dalekiego Wschodu, mimo że pojawił się w Polsce blisko 50 lat temu, nadal jest gatunkiem mało poznanym. Obserwowany w całym kraju jest jednak gatunkiem bardzo skrytym, a nasza wiedza o jego ekologii i wpływie na rodzime gatunki zwierząt jest jeszcze niewielka. W Puszczy Białowieskiej, gdzie po raz pierwszy w Polsce zaobserwowano jenoty, naukowcy z Zakładu Badania Ssaków PAN rozpoczęli badania nad ekologią tego gatunku.

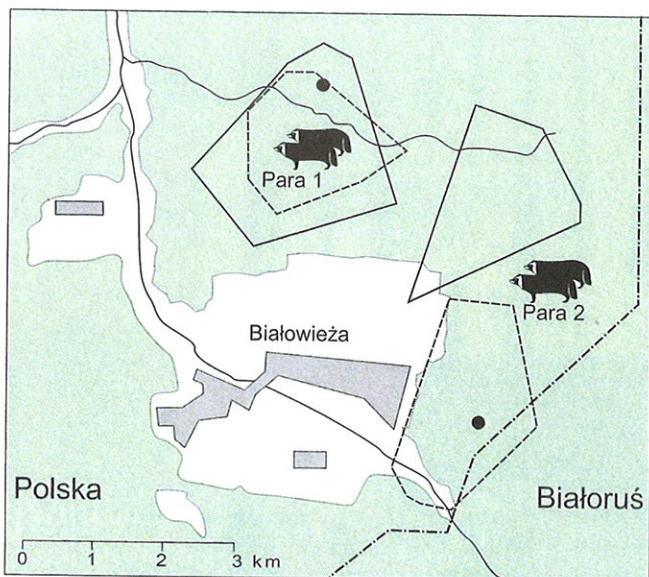
Jenoty *Nyctereutes procyonoides* należą do rodziny psowatych. Na początku XX w. występowały tylko w swoim naturalnym zasięgu geograficznym: w dorzeczach rzek Amur i Ussuri na Dalekim Wschodzie Rosji, w Korei, Chinach, północno-wschodnich Indochinach i Japonii. W latach 20. XX wieku rozpoczęto introdukcję jenota w europejskiej części byłego Związku Radzieckiego, mającą na celu wzbogacenie fau-

ny futerkowych gatunków łownych. Wypuszczono ponad 9 tysięcy osobników. Jenoty zaaklimatyzowały się i rozprzestrzeniły na północy i zachodzie Europy. W 1935 roku pojawiły się w Finlandii, w latach 50. i 60. zajmowały kolejno Rumunię, Polskę, Czechosłowację, Bułgarię, Węgry, Niemcy i Austrię. Pod koniec lat 70. dotarły do Francji. Ekspansja jenota odbywała się w tempie nawet do 300 km rocznie i objęła ponad 1,4 mln km². W większości krajów nadano mu nazwę „szopowaty pies”, ze względu na jego podobieństwo do szopa pracza.

W Polsce jenota po raz pierwszy zaobserwowano w 1955 roku w Puszczy Białowieskiej. Obecnie występuje niemal w całym kraju, ale najliczniej w północnej i wschodniej Polsce. W liściastych i mieszanych lasach Puszczy Białowieskiej jenoty znalazły bardzo dobre warunki bytowania. Ich zagęszczenie wynosi tu 5–7 osobników na 10 km². Preferują podmokłe doliny rzeczne, wilgotne grądy i olsy.

Przykładne życie rodzinne

Wyjątkowo wśród drapieżników jenoty żyją w parach, które są trwałe z roku na rok. Samiec i samica użytkują wspólny areal, zwykle o wielkości 4 do 10 km² (rys. 1). Razem wyruszają na żerowanie, przemierzając średnio 3,5 km na dobę. Odpoczywają we wspólnych schronieniach, którymi są najczęściej nory, wypróchniałe leżące pnie drzew lub gęsta roślinność. Jenoty

—— 1998/1999, - - - - - 1999/2000

- nory borsuków, w których jenoty spędzały zimę

Rys. 1. Przykładowe arealy dwóch par jenotów śledzonych radiotelemetrycznie w Puszczy Białowieżskiej

zajmują arealy zazwyczaj w pobliżu rzek i terenów podmokłych, nie są jednak do nich zbyt mocno przywiązane i z roku na rok mogą użytkować inny fragment terenu.

Ruja u jenotów rozpoczyna się w lutym. Szczenięta rodzą się zazwyczaj pod koniec kwietnia, są ślepe i niedołężne. W Puszczy Białowieżskiej liczba młodych jenotów w miocie wynosiła od 5 do 12 młodych, średnio 9. Gniazda z młodymi znajdowane były w leżących wypróchniałych pniach lip, a także w gęstych młodnikach, norach borsucznych i na turzycowisku nad rzeką. Jenoty są troskliwymi rodzicami. Zarówno samica, jak i samiec troszczą się o potomstwo, nie pozostawiając szczeniąt bez opieki nawet na krótko, szczególnie w pierwszych tygodniach ich życia. Rodzice opiekują się młodymi na zmianę, jeśli samica żeruje, samiec pozostaje z potomstwem. W wieku 6–7 tygodni, a więc w pierwszej połowie czerwca, młode jenoty opuszczają miejsce, gdzie się urodziły i zaczynają towarzyszyć dorosłym. W ciągu dnia są zazwyczaj dobrze ukryte w gęstej roślinności lasu. W sierpniu, po osiągnięciu ok. 4 miesięcy, młode jenoty zaczynają opuszczać rodziców. Śmiertelność wśród nich jest bardzo wysoka: w ciągu

3 pierwszych miesięcy życia ginie blisko 60% szczeniąt, a wiek 1 roku osiąga zaledwie 20% młodych. W Puszczy Białowieżskiej głównymi sprawcami śmierci jenotów są wilki, psy i choroby, zwłaszcza wścieklizna i świerzb. Odstrzały nie odgrywają znaczącej roli w śmiertelności jenotów, zwłaszcza w ostatnich latach, kiedy jenot przestał być gatunkiem łownym.

Jak przetrwać zimę?

Najtrudniejszym okresem dla jenotów jest zima, do której drapieżniki te przygotowują się gromadząc zapasy tłuszczu. Latem dorosłe jenoty ważą 5–6 kilogramów, późną jesienią masa ich ciała może przekraczać 9 kilogramów. Wraz z nadejściem pierwszych mrozów jenoty ograniczają swoją aktywność i nawet przez kilka tygodni nie wychodzą z kryjówek. Ulubionymi miejscami zimowania jenotów są nory borsuków. W Puszczy Białowieżskiej większość obszernych systemów nor borsucznych jest zimą zajmowana przez jenoty. Rozległe i głębokie nory to doskonałe schronienie przed mrozem i śniegiem, ale także przed wilkiem i rysiem. Badania radiotelemetryczne wykazały, że jenoty zajmują zazwyczaj inną część rozległego systemu nor niż borsuki. Obecność jenotów w borsucznych jamach nie powodowała ich opuszczania przez borsuki. Nie zaobserwowaliśmy też wzajemnej agresji między tymi gatunkami. Jenoty zapadają tylko w drzemkę, która jest przerywana w okresach ociepleń, w przeciwieństwie do borsuków, które w Puszczy Białowieżskiej twardo śpią przez całą zimę. Można wtedy często spotkać ich tropy przy norach. W styczniu, kiedy zużyją zapasy tłuszczu, coraz częściej wychodzą ze schronień w poszukiwaniu pożywienia. Wraz z wiosennymi ociepleniami jenoty coraz dalej odchodzą od zimowych kryjówek, porzucając je w marcu lub kwietniu.

Nie ma rzeczy niejadalnych

Jenoty są drapieżnikami nocnymi. Rozpoczynają aktywność przed zmrokiem i kończą o świcie. Jedynie w okresie wychowu młodych rytm ten ulega zaburzeniu i wtedy można spotkać je żerujące również w ciągu dnia. Jenoty są zbieraczami. Skrupulatnie przeszukują teren i zjadają niemal wszystko, co uda im się znaleźć. W Puszczy Białowieżskiej ich dieta wiosenno-letnia składa się głównie z padliny ssaków kopytnych (29% biomasy zjadanego pokarmu), płazów (22%), ptaków (13%) i bezkręgowców (13%). Uzupełnieniem diety są materiały roślinny i drobne ssaki. Jesienią i zimą ponad 50% biomasy zjadanego pokarmu stanowi padlina kopytnych. Udział płazów w tym okresie wynosi 16%, a gryzoni 11%. Podczas ciężkich zim jenoty mogą odżywiać się prawie wyłącznie padliną i resztkami ofiar wilków i rysi. Potrafią wygrzebać spod śniegu i zjeść starą skórę jelenia lub dzika, a w okresach dotkliwego głodu zjadają nawet odchody dzików. Często też odwiedzają karmowiska dzików.

Mimo że naturalny obszar zasięgu jenota obejmował tylko Azję Wschodnią, nie jest on gatunkiem obcym w Europie. Ponad 2,5 mln lat temu przedstawiciele rodzaju *Nyctereutes* rozprzestrzenili się w Eurazji, po czym stopniowo znikali z obszarów Europy. Ponad 10 tys. lat temu jenoty występowały już tylko w Azji Wschodniej. Obecny sukces w kolonizacji Europy jenot zawdzięcza swojej wysokiej płodności, dużej plastyczności pokarmowej i łatwości przystosowania się do trudnych warunków klimatycznych. Choć czasem powraca pytanie o możliwość pozbycia się go, wydaje się to nierealne. Jenot zamieszkał w Polsce na stałe.

Rafał Kowalczyk, Andrzej Zalewski, Bogumiła Jędrzejewska, Włodzimierz Jędrzejewski
Zakład Badania Ssaków PAN,
Białowieża

Fot. Rafał Kowalczyk

Jenoty złowione w Puszczy Białowieżskiej, po zważeniu i pomiarach zostają wyposażone w obrozę radiotelemetryczną i wypuszczone na wolność